

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

УДК 341.21:343.6

А. Сафарян

студентка 3 курсу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

АБОРТ: ВБИВСТВО ЧИ ПРАВО?¹

Вже багато десятиліть конституції та законодавство багатьох країн світу містить норми, які покликані захищати права людини, зокрема право на життя. Як відомо, право на життя, яке закріплене у ст. 27 Конституції України та ст. 281 Цивільного кодексу України, є найголовнішим правом людини, про забезпечення якого держава повинна піклуватись першочергово [1; 2]. Але виникає питання: «З якого моменту починається життя? З якого моменту держава зобов'язана захищати життя людей?» Також виникає питання про те, які саме процеси розвитку людини вважати процесами життєдіяльності. З цього виникає ще одне питання: «Чи є штучне переривання вагітності лише правом жінки?» Останнє питання є дуже спірним вже багато десятиліть.

Вивченням цього питання займаються не лише біологи, філософи, психологи, релігійні діячі, а й правознавці, що необхідно для правильнішого розуміння та тлумачення сутності поняття «право на життя» і допоможе державі, суспільству, громадським об'єднанням та окремим громадянам більш ефективно захищати людей від всіляких посягань на їх життя. Дослідженням цього питання займаються О. В. Кохановська, З. В. Ромовська, Р. О. Стефанчук та інші.

За сучасним європейським та українським законодавством вважається, що право на життя виникає з моменту фактичного відділення плода від матері. Ми розглянемо доцільність пов'язування виникнення життя та права на нього зі вказаним моментом, а виходячи з цього і сутність абортів (штучне переривання вагітності), що ж це: вбивство чи лише право жінки.

Протягом розвитку суспільства погляд на це питання змінювався. Ще з часів Стародавньої Греції у клятві Гіппократа є слова: «Я... не віддам ніякій жінці абортівного песарія». А Арістотель вважав, що аборт є допустимим з демографічних міркувань, але лише до часу, коли «у зародку сформувалася чутливість та рухлива активність». Натомість у Римі аборти не вважались чимось аморальним та дуже широко застосовувались. Пізні-

¹ Доповідь на засіданні студентського наукового гуртка з цивільного права економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

ше все ж таки була заборона на його здійснення. Але остаточне розуміння цінності ембріона пов'язано з виникненням християнства. У середньовіччі аборт кваліфікувався як тяжкий злочин, аналогічний вбивству родича. Таким чином під впливом церкви майже у всіх європейських державах здійснення абортів каралося смертною карою, яка пізніше була замінена каторжними роботами або тюремним ув'язненням. Покарання стосувалося не лише «лікаря», але й пацієнтки. Ще Василь Великий (IV—V ст.) говорив: «Якщо навмисно погубила в утробі плід, то підлягає обвинуваченню, як за вбивство». Згідно зі Зводом германських законів «Кароліна», аборт, якщо плід був одухотвореним, карався смертною карою. Смертна кара за аборт була введена в 1649 р. і в Росії, але відмінена через сторіччя.

У другій половині XIX ст. у США починається загальнонаціональний рух за заборону абортів. Значну роль відіграло керівництво Американської медичної асоціації. Згідно з новими ембріологічними відкриттями, лікарі довели, що плід є живою істотою з моменту зачаття, а не з моменту відчуття матір'ю руху його тіла (що називається «пожвавленням плода»). Тож, виходячи з цього, аборт на всіх стадіях почали вважати вбивством. Тому з 1880 р. у США, якщо мова не йшла про порятунок життя жінки, аборти були заборонені.

У 1869 р. британський парламент прийняв «Акт про злочини проти особистості», згідно з яким аборт, починаючи з моменту зачаття, став вважатися тяжким злочином. Самоаборт після початку відчуття рухів плода карався тяжче. У Німеччині у ці ж часи здійснення абортів за гроші вважалося обтяжуючою обставиною. У Франції покарання було більш строгим для лікарів, а з 1791 до 1810 р. жінка звільнювалась від відповідальності за самоаборт. У дореволюційному законодавстві Росії чітко розрізнялися дозволений законодавством штучний аборт, вироблений лікарем з метою порятунку життя жінки, і аборт, вироблений самою жінкою або якоюсь сторонньою особою із злочинною метою припинення вагітності.

У СРСР спочатку періодично то дозволяли, то забороняли аборти. Це було пов'язано з тим, що під час заборон зростала кількість незаконних абортів. Відкрита в епоху гласності офіційна статистика про аборти засвідчила, що в СРСР був найвищий у світі показник кількості абортів на 1000 жінок фертильного віку — близько 120. За даними зарубіжних експертів, з урахуванням нерестрованих абортів цей показник був приблизно в півтора рази вище.

В XX ст. до дискусії про допустимість абортів особливо активно включаються активістки феміністського руху. У 50-ті роки XIX ст. одна з перших американських феміністок, С. Гримке, в нарисі «Подружжя» писала про «право жінки вирішувати, коли вона буде матір'ю, як часто і за яких обставин». На початку XX ст. американська феміністка М. Сангер вперше використала поняття «контроль над народжуваністю», яке спочатку мало сенс пропаганди використання засобів контрацепції, а трохи пізніше стало розглядатися також і в контексті евгенічних ідей. Позиція щодо цього питання є незмінною і для сучасних феміністок, які наголошують, що аборти є правом жінки вирішувати чи бути їй вагітною. Цей рух на-

зивається pro-choice («за вибір»). Прихильники цього руху вважають, що вагітність є лише невідчутним правом жінки, її вибору, пов'язаного з її тілом, здоров'ям та майбутнім. При цьому вони не називають себе прихильниками абортів, вони лише підтримують право жінки на аборт, хоча й виступають проти насильних абортів. Також вони вважають, що право на аборт є частиною репродуктивних прав та свобод, також права жінки розпоряджатися своїм тілом та здоров'ям, життям.

Прочойсери вважають, що, оскільки у більшості країн світу людина наділяється конституційними правами з моменту народження, жінка має юридично та біологічно більш високе положення, ніж ембріон або плід [4]. Біологічний аспект «низького положення» ембріона та його основна «відмінність» від людини, на думку прочойсерів, полягає у тому, що ембріон є залежним від тіла жінки, хоча у нього і немає права на користування чужим тілом. Тому ембріон — лише сукупність статевих клітин, яка лише є потенційною людиною [6].

Ідейними противниками прочойсерів є активісти руху «У захист життя» (pro life). Основною метою їх діяльності є донесення абарту як вбивства. Керівником цього руху є Джианна Джессен, яка народилася у результаті абарту, який зробила її мати на 7,5 місяці вагітності. Внаслідок цього вона хвора на дитячий церебральний параліч. Джианна виступає у багатьох країнах світу. Під час одного з виступів вона сказала: «А зараз я просто змушена сказати: якщо аборт є одним з прав жінок, пані та панове, де були мої права в той момент? Не знайшлося жодної радикальної феміністки, яка б піднялася і кричала про те, що були порушені мої права і що моє життя фактично приносилось в жертву заради прав жінок. Пані та панове, є речі, яких ви зможете навчитися тільки за допомогою слабких. Коли ви знищуєте слабких, програєте саме ви. І яка зарозумілість, яка велика зарозумілість у тому, що так довго аргументом було те, що сильні повинні пригнічувати слабких, мають визначати, кому жити, а кому вмирати» [5].

Проаналізувавши випадок з Дж. Джессен виникає питання: «Якщо вона вижила внаслідок абарту, тож вона мала життя і до його скоєння незалежно від строку вагітності? Це означає, що індивід повинен вважатися живим не з моменту фактичного відділення плоду від матері під час пологів, а з моменту зачаття. А це означає, що ембріон (плід) є такою ж людиною як і інші нас оточуючі, оскільки є людською істотою з ознаками життя, хоча і знаходиться на початкових стадіях розвитку.

Нашу точку зору можна також аргументувати офіційною заявою завідуючого кафедрою ембріології біологічного факультету МДУ імені М. В. Ломоносова проф., д. б. н. В. О. Голіченкова від 3.03.1993 р.: «З точки зору сучасної біології (генетики і ембріології) життя людини як біологічного індивідуума починається з моменту злиття ядер чоловічої і жіночої статевих клітин і утворення єдиного ядра, яке містить неповторний генетичний матеріал. Протягом всього внутрішньоутробного розвитку новий людський організм не може вважатися частиною тіла матері. Його не можна уподібнити органу або частині органу материнського організму. Тому очевидно,

що аборт на будь-якому терміт вагітності є навмисним припиненням життя людини як біологічного індивідуума» [7].

Це наукове визначення сутності ембріона доводить те, що ембріон — не частина тіла жінки, а новий живий організм, розпоряджатися життям якого ніхто не має права.

Але чи можна вважати ембріон повноцінною людиною, якщо він пов'язаний з матір'ю? Відповідь на це запитання дає професор кафедри ембріології біологічного факультету МДУ, д. б. н. Д. В. Попов: «Це не так з багатьох причин. По-перше, генетично він відрізняється від матері. По-друге, плацента не вростає у стінку матки. Кров матері не може проникнути в ембріон, за його складом і групою, за генетикою кожної клітини свого тіла ембріон відрізняється від матері. Мати гріє його, захищає, виводить вуглекислий газ, дає кисень, з якого будуть складатися його білки. А ось як складати їх у кожній своїй клітинці він буде вирішувати сам за своєю неповторною генетичною програмою». Тобто, ембріон є окремим живим організмом, що підтверджено науковими дослідженнями, з якими не можна не рахуватися.

Ці твердження мають велике правове значення.

Якщо біологічно життя починається з моменту зачаття, то держава повинна захищати його саме з цього моменту, оскільки це передбачено ст. 27 Конституції, ст. 6 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої 27.09.1991 р., ст. 281 Цивільного кодексу та багатьма іншими актами. Але, проаналізувавши Цивільний та Сімейний кодекси, можна дійти висновку, що ще ненароджена людина в Україні володіє певними правами. Це положення закріплене у ст. 1261 ЦК: «У першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті...», та у ст. 122 СК: «1. Дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя [2; 3]. Тож законодавець фактично вважає ембріон дитиною з моменту зачаття, а не народження. З цього слідує, що держава, батьки, суспільство повинні піклуватись про ще ненароджену істоту, оскільки це жива людина, хоча і ненароджена.

Тому ми вважаємо, що здійснення штучного переривання вагітності (аборт) на будь-якій стадії вагітності є умисним вбивством, а не правом жінки розпоряджатися своїм тілом або складною частиною репродуктивних прав жінки, оскільки ембріон є живою людиною, яка лише починає свій розвиток.

Проте, на жаль, статистика показує інше ставлення до цього питання. Згідно з інформацією газети «Коммерсант Україна», за офіційними даними МОЗ, у 2011 році було зафіксовано більше 156 тис абортів. У Міністерстві відзначають, що це в шість разів менше, ніж 10 років тому. У той же час, низка громадських організацій, зокрема, «Подаруй життя», оперують іншими даними. За їх підрахунками, в період з 2005 по 2011 рік в Україні щорічно робилося близько 200 тис. абортів. Так, у 2005 році в країні було зафіксовано 264 тис. абортів. З 2006 року їх кількість стала скорочуватися і досягла 180 тис. в 2009 році. Зараз, навпаки, спостерігається тенденція

до збільшення кількості випадків переривання вагітності: в 2010 році було зафіксовано 200 тис. абортів, а в 2011 році вже 226 тис. Слід зазначити, що церковнослужителі, які традиційно виступають за заборону абортів, оперують своїми цифрами. Так, Голова Української греко-католицької церкви, верховний архієпископ Святослав (Шевчук) заявив: «протягом 20 років ми свідомо і добровільно вбили 40 млн дітей». Тим самим у УГКЦ виходять з того, що в Україні щорічно відбувається 2 млн абортів [8].

Також слід враховувати те, що на дівчат від 10 до 14 років приходиться 0,05 % всіх абортів (хоча цей показник має тенденцію до збільшення), на 15-17-річних — 2,5 %, на жінок від 18 до 34-80,5 % і на 35-49-річних — 16,9 %. В Україні лише 2 % жінок до 40 років не робили абортів.

Сумною є також світова статистика. За неофіційною статистикою у Росії щорічно аборти вбивають майже 6 млн дітей. У Європі за рік вбили 3 млн дітей шляхом абортів. Згідно з даними ВООЗ у Європі високий показник частоти абортів — кожна третя вагітність, значною мірою за рахунок країн Східної Європи, де було перервано 45 % вагітностей. У Західній Європі частота абортів склала 12 на 1000 жінок, у США і Канаді — 21 на 1000. В той же час частота так званих небезпечних абортів зросла з 44 % (від числа всіх абортів) в 1995 р. до 38 % в 2009 р. При цьому 97 % небезпечних абортів припадало на країни, що розвиваються (Африка, Латинська Америка). Розраховане число абортів на кожні 100 народжених живими дітей виявилось найвищим у Східній Європі — 105 абортів на 100 народжених живими, у той час як у середньому по світу у 2009 р. на 100 живонароджених припав 31 аборт [9].

Це при тому, що у багатьох країнах світу аборти заборонені. У Польщі, Аргентині, багатьох країнах Латинської Америки та Африки аборти дозволяються лише при загрозі життю та здоров'ю матері. В Ірландії, ОАЕ, Афганістані, Анголі, Єгипті, Папуа-Новій Гвінеї, Непалі існує повна заборона абортів. Аборт у перші 12 тижнів вагітності дозволяється в Україні, Вірменії, Росії, Білорусі, Чехії, Німеччині, Бельгії, Данії, Норвегії. У перші 10 тижнів — у Турції, Хорватії, Франції. У перші 90 днів — Італії. Хоча і по сьогоднішній день ідуть постійні суперечки щодо цього питання. Наприклад, у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект № 10170 від 12 березня 2012 р. про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо заборони штучного переривання вагітності (аборт). Згідно з ним аборт можна буде проводити лише в тих випадках, якщо вагітна страждає на туберкульоз, діабет, важкі захворювання легенів, нирок, печінки, серця, серцево-судинні та онкологічні захворювання; якщо вагітна не досягла 16 років; перебуває в місцях позбавлення волі; вже має п'ятьох дітей; а також у разі смерті чоловіка або інвалідності вже наявної дитини.

Таким чином, хоча діюче законодавство України закріплює право жінки робити аборт (на строки вагітності до 12 тижнів та від 12 до 22 тижнів лише у випадках, передбачених постановою Кабінету Міністрів від 15.02.2006 р. № 144), ми не можемо погодитися, що це цілком нормальний результат реалізації жінкою своїх суб'єктивних немайнових прав на розпорядження своїм тілом або лише частиною репродуктивних прав, згідно

з якими жінка сама вільна вирішувати коли народжувати. Звісно, визнання права на життя ще у ембріона може призвести до деяких правових складнощів. Наприклад, згідно з чинним законодавством, для виникнення у людини права на життя повинен бути певний юридичний факт — народження живою. А яким буде юридичний факт при наділенні цим правом ембріона? Повідомлення матері про вагітність лікарем, момент, коли жінка дізналась сама, видача довідки про вагітність?

Але, незважаючи на певні юридичні складнощі, треба визнати, що ембріон є живою людиною, а, отже, аборт на будь-якій стадії є вбивством, хоча ще ненародженої людини, право на життя якої повинно захищатися державою і суспільством, що є основним завданням держави та моральним обов'язком суспільства.

Список літератури

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/konst/CONSTI.HTM>
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
4. Швалб М. Репродуктивная свобода для чайников [Электронный ресурс] // Офіційний сайт кампанії «За вільне материнство!» — Режим доступа : <https://sites.google.com/site/protivabortov2011/likbez/reproduktivnaa-svoboda-dla-cajnikov>
5. Джессен Дж. Я родилась в результате аборта! [Электронный ресурс] // Офіційний сайт щоденного Інтернет-ЗМІ «Православне и мир*». — Режим доступа : <http://www.pravmir.ru/ya-rodilas-v-rezultate-aborta/>
6. Джойс А. Определение личности: является ли эмбрион человеком? [Электронный ресурс] // Офіційний сайт анархічно-феміністичного руху «Свободная». Режим доступа : <http://svobodna.org.ua/txt/articles/yavlyaetsa-li-embriion-chelovekom/>
7. Голиченков В. А., Попов Д. В. Заявление кафедры эмбриологии биологического факультета МГУ 03.09.1993. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ann-d.livejournal.com/117765.html>
8. Дудник Т. Статистика абортів в Україні / Т. Дудник // Газета «Коммерсантъ Украина». 2012. — № 41 (1531).
9. Статистика частоты абортів в мире [Электронный ресурс] // Офіційний сайт журналу «Медицинские новости». Режим доступа <http://www.mednovosti.by/news.aspx?id=483>